

TRAKTAAT OVER DE
SABBAT

EEN HISTORISCHE
DOGMATISCHE STUDIE

TRAKTAAT OVER DE
SABBAT

EEN HISTORISCHE
DOGMATISCHE STUDIE

Dr. A. Kuyper

Oorspronkelijke titel:

TRACTAAT VAN DEN SABBATH.
HISTORISCHE DOGMATISCHE STUDIE,
DOOR
DR. A. KUYPER
Amsterdam, J.A. Wormser, 1890

In deze nieuwe uitgave is de spelling aangepast en zijn er taalkundige aanpassingen gedaan.

Dit boekje verschijnt in de reeks "*Calvinisten bibliotheek*". Het doel hiervan is belangrijke en leerzame boeken en studies opnieuw uit te geven, waarbij spelling (en taal) zijn aangepast.

Tot nog toe verscheen:

1. Dr. H. Kaajan, *De Grote Synode van Dordrecht in 1618/1619*.
2. Dr. H. Bavinck e.a. *De Reformatie en de Vaderlandse Kerk*.

Traktaat over de Sabbat (versie 2)

Schrijver: Dr. A. Kuyper

Coverontwerp: W.J. Boot

ISBN: 9789464052411

© W.J. Boot

Alle rechten voorbehouden.

INTRODUCTIE

We leven vreemd genoeg in een tijd waarin meer en meer mensen zich slaafs overgeven aan een leven onder de gesel van een vierentwintiguurseconomie. Waar in vroeger tijden christenen en socialisten zich inzetten voor zondagsrust, zij het elk met een eigen motief, lijken beiden tegenwoordig onverschillig tegenover de hele kwestie te staan. Socialisten zijn kapitalist en hedonist geworden en veel christenen vrijzinnig. In een situatie als dit kan het geen kwaad het onderwijs van Abraham Kuyper over de zondag nog eens te lezen en ter harte te nemen. Zo worden gelovigen weer met gebod en belofte, met heiliging en zegen geconfronteerd en in hun geloof versterkt. En wellicht dat predikanten, kerkenraden, kerkelijke vergaderingen en christelijke politici hun getuigende en profetische roeping inzake zondagsrust en zondagsheiliging weer beter zullen gaan inzien en met meer overtuiging in praktijk brengen.

Intussen is de zaak waar het om gaat kort samen te vatten. Het vierde gebod is een scheppingsinstelling en daarom geldt het gebod om eens in de zeven dagen te rusten voor alle tijden en voor elk mens. In de praktijk betekent dit: een vrije zondag en zo mogelijk een vrije zaterdag. De mens mag geen slaaf van zijn werk zijn. Verder is de rustdag een dag voor God en voor dienstbetoon aan onze naaste. Het is onjuist (of vruchteloos) te discussiëren over de vraag wat wel en wat niet op zondag mag; de hoofdzaak of bedoeling van het gebod is niet gelegen in niet-werken of niets-doen. Het is een rustdag, waarbij we onze dagelijkse arbeid (zo veel mogelijk) laten rusten en alleen noodzakelijk werk doen. De rustdag geeft zo de ruimte voor de zondagse erediensten en werken van barmhartigheid.

INHOUD

INTRODUCTIE	5
1 DE GESCHIEDENIS VAN DE SABBAT	7
1.1 EEN SABBAT VOOR DE MENS	7
1.2 DE SABBAT IN HET PARADIJS	10
1.3 DE SABBAT NA DE VAL	17
1.4 DE EEUWIGE SABBAT EN HET GENADEVER-BOND ..	20
1.5 DE TIJDELIJKE SABBAT EN HET GENADE-VERBOND	23
1.6 DE SABBAT ONDER ISRAEL	25
1.7 DE SABBAT EN DE MIDDELAAR	35
1.8 DE SABBAT EN HET NIEUWE VERBOND	40
1.9 DE SABBAT IN DE GEREFORMEERDE KERKEN	42
2 HET VRAAGSTUK VAN DE SABBAT	57
2.1 DE SABBAT EEN GEBOD VAN GOD	57
2.2 DE WORTEL VAN HET SABBATSgebOD	65
2.3 DE EIS VAN HET SABBATSgebOD	70
2.4 VAN DE ZEVENDE NAAR DE EERSTE DAG	77
2.5 DE WERKING VAN HET SABBATSgebOD	78
2.6 HET GEESTELIJK INZICHT IN HET SABBATSgebOD ..	85
2.7 HET SABBATSgebOD IN ONS PERSOONLIJK LEVEN ..	89
2.8 HET SABBATSgebOD IN ONS GEDRAG TEGENOVER ANDEREN	97
2.9 HET SABBATSgebOD IN HET KERKELIJKE	99
2.10 HET SABBATSgebOD IN HET BURGERLIJKE	102
2.11 HET SABBATSgebOD EN DE KERKELIJKE TUCHT	104
3 ZES EN VIJFTIG STELLINGEN	107

1 DE GESCHIEDENIS VAN DE SABBAT

1.1 EEN SABBAT VOOR DE MENS

Onze viering van de rustdag is een gevaarlijk tijdperk ingetreden.

Wel *schijnt* het omgekeerde het geval te zijn. Maar meer dan vroeger ooit, wordt door mannen en vrouwen, die openlijk met de christelijke religie gebroken hebben, op bevordering van zondagsrust aangedrongen; maar de *grond*, waarop men de viering van de zondag aanprijst, verraadt voldoende welke adder er onder het gras schuilt. Die adder ligt hierin, dat men ongemerkt “de Dag *des Heeren*” in een “dag *des mensen*” omtovert.

De bekende communist Proudhon gaf hierbij de toon aan. Hem was niet ontgaan, hoeveel gunstiger het menselijk leven zich vertoonde in kringen, waarin om de zevende dag gerust werd, dan in gezinnen, die rusteloos en eentonig aan de draad van het leven als maar verder sponnen. Dit dreef hem aan tot onderzoek, en al spoedig stond zijn overtuiging vast dat, niet om Gods wil, maar *ter wille van de mens*, de strenge viering van één rustdag elke zeven dagen weer ingang moest vinden. Dit bevorderde de lichamelijke welstand, verwarmde het leven van het huisgezin, voorkwam overspannenheid, bracht rust in de gemoederen en oefende een indrukwekkende invloed op de zedelijke ontwikkeling uit.

Dát woord van Proudhon vond ingang. Het eerst natuurlijk in de kringen van de arbeider die het meest naar rust verlangden. Dit thema kwam vooral sterk van de orde, toen de sociaal-democratie het probleem stelde, hoe de beschikbare arbeidskracht verminderd kon worden, om tot verhoging van het arbeidsloon te komen. Te veel handen bij te weinig arbeid was de oorzaak, dat de arbeid te goedkoop beschikbaar was. Om die prijs te verhogen moest dus de beschikbare arbeidskracht verminderd worden. Dan zou bij meer vraag vanzelf de prijs klimmen. Vandaar het streven, om de kinderhand van de arbeid uit te sluiten; liefst ook de vrouw; terwijl de arbeidsdag voor de man tot acht, hoogstens

tien uur beperkt zou worden. Welnu, in heel deze gedachtegang paste ook een strengere zondagsviering. Slaagde men er toch in, op de zondag *alle* arbeid te doen stilstaan, dan werd hierdoor de beschikbare arbeidskracht plotseling met een zevende deel verminderd; wat op een verhoging van de arbeidsprijs met één zevende, zo dacht men, moest uitlopen. En deze beweegreden, versterkt door de zucht, om één dag vrij, één dag voor zijn gezin, één dag voor genieting te hebben, was de oorzaak, dat al spoedig op elk program van die kant o.m. de eis om op zondag alle arbeid te doen stilstaan, voorkwam.

Toen nu de staatslieden, die eerst met deze arbeidersbeweging de spot dreven, de ernstige betekenis ervan begonnen in te zien en inzagen dat er toch iets gedaan moest worden om de arbeiders ter wille te zijn, ontwaakte er in alle staten van Europa een belangstelling in de zondagsrust, zoals die tot dusver alleen in Engeland en Noord-Amerika bekend was.

Mannen van naam, die opgegroeid waren in het niet naleven van de sabbat en voor onze povere zondagswet nooit anders dan een spottend lachje over hadden, kwamen opeens met denkbeelden en voorstellen voor de dag, om de zondag weer tot een dag van rust te stempelen. En zo machtig werd deze ommekeer in de opinie dat, terwijl nog geen twintig jaar geleden de gelovige christenen de enigen waren, die voor zondagsrust ijverden, nu bijna alle staatkundige partijen een goede zondagsrust op haar program schreven.

Voor vele christenen was dit een oorzaak van bijzondere blijdschap. Ze begroetten met vreugde en ingenomenheid een kentering in de publieke mening, die hun eindelijk de vervulling van één van hun vurigste wensen in het zicht stelde. En, zonder goed na te denken, gingen sommigen in hun verheuging van hart zelfs zover, dat ze met deze ongelovige, althans niet-belijdende, mannen *gemene zaak* maakten om, nu niet *in de geest van Christus*, maar dan toch *in de zin van Proudhon* de zondagsrust te doen zegevieren.

Het zou dan nu wel geen "*zondagsheiliging*", maar dan toch "*zondagsviering*" en "*zondagsrust*" zijn. Het gebod van de Heere werd uit het oog verloren. Van een dag aan "God

gewijd” was geen sprake meer. Maar het zou dan toch een dag van staking van arbeid wezen; zo gezegend voor wie in het zweet zijns aanschijns zijn brood at, en uit *maatschappelijk* oogpunt zo aanbevelenswaardig.

Te stuiten wens ik deze beweging niet. Dit verbiedt mij een les van de geschiedenis.

Het is namelijk bekend, dat deze beweging niet nieuw is, maar evenals zoveel, dat men nu voor modern verslijt, reeds in de Romeinse wereld ten tijde van Christus' komst op aarde, haar kracht uitoefende.

Toen namelijk de toenmalige Joden, die zeer streng op het stuk van de sabbat waren, in bijna alle grotere streken van het Romeinse keizerrijk verstrooid raakten, trok hun viering van de sabbat zeer de aandacht. Er lag voor veler besef in die stille rust iets moois, iets lieflijks, iets dat aantrok, en, zonder afspraak, gewendden tal van heidenen zich aan het denkbeeld, om deze sabbatsidee van de Joden over te nemen en, evenals zij, elke zevende dag tot een dag van rust en stille genieting te stempelen. Ze deden dit niet om Gods wil, noch uit bekering tot zijn gebod, maar alleen uit *maatschappelijke* overweging. Ze zagen er de goede uitwerking van. Het nut ervan sprong in het oog. En dáárom en dáárom alleen namen ze de joodse sabbat, buiten alle religie om, als huiselijke en maatschappelijke gewoonte over. *Seneca* geldt ons als getuige hiervoor, die er bitter tegen was, maar het feit constateert, als hij (ed. Hase, III, p. 427) klaagt: “Deze eigenaardige gewoonte van het vervloekte joodse volk heeft zo hand over hand zich uitgebreid, dat de sabbat nu reeds (door ons, heidenen) in alle landen door velen gevierd wordt. De overwonnen Joden stelden zodoende de wet aan hun overwinnaars. En dat, terwijl de Joden dan tenminste nog wisten, waarom ze de sabbat vierden; maar deze nabootsers weten er niets van.” Zo verklaart het zich dan ook, dat te Antiochië in Pisidië (zie Hand. 13:44) op de sabbat niet alleen de joodse kolonie, maar ook een deel van de heidense bevolking vrijaf nam en de prediking van Paulus hoorde. En stellig is deze ongelovige nabootsing van de joodse sabbatsviering destijds een middel in Gods hand geweest, om menig afgodendienaar

onder het gehoor van het Woord in de synagoge en langs die weg tot Christus te brengen.

Door die les van de geschiedenis geleerd te hebben, heb ik er dus niets op tegen, dat de wereld, die God niet kent, door beweegredenen, buiten alle religie om, zich er toe brengen laat, om weer het *maatschappelijk* profijt van zijn sabbat te zoeken. Alleen maar, wie meer weet, mag zich niet tot minder laten neertrekken. De man, die God vreest, en daarom ook het heilige van zijn sabbat eert, zondigt, als hij met de wolven huilend, vanwege deze *maatschappelijke nuttigheid* van de sabbat over haar *hogere* bedoelen zwijgt.

Veeleer is het de roeping van de christen, uit overtuiging en met warmte tegen deze ontzieling van de sabbat op te komen, en het ook aan ons geslacht steeds luider te herinneren, dat de sabbat *van de Heere* is, en niet *het rusten van de arbeid*, maar *heiliging* van de sabbat de belofte van hogere zegen ontving.

Ook de *"Gomer voor de Sabbath"*, die onlangs ons gereformeerd publiek aangeboden werd, wilde zich van die roeping kwijten. Enkele korreltjes geestelijk manna aan de hongerende ziel op haar sabbat te bieden, is het doel van de uitgave van dat stichtelijk boekje geweest.

Maar toch was het leveren van geestelijke meditatie niet genoeg. Om het kwaad, waarop ik wees, te stuiten, dient de kwestie van de sabbat zelf nader onderzocht te worden; en daarom volgt hiermee op de *Gomer* een meer wetenschappelijk *"Traktaat over de sabbat"*.

1.2 DE SABBAT IN HET PARADIJS

Over de sabbat lezen we het eerst in het scheppingsverhaal. De verzen 1, 2 en 3 van Genesis 2, die eigenlijk nog bij Genesis 1 horen, melden ons dat er na het zesdaagse werk van de schepping een goddelijke rust intrad, en dat de Heere daarom de zevende èn gezegend èn geheiligd heeft. De letterlijke woorden luiden als volgt: *"Alzo zijn volbracht de hemel en de aarde en al hun heir. Als nu God op de zevende dag volbracht had zijn werk, dat Hij gemaakt had, heeft Hij gerust van al zijn werk, dat Hij gemaakt had. En God heeft de zevende*

dag gezegend en die geheiligd, omdat Hij op die dag gerust heeft van al zijn werk [dat God geschapen had, om te volmaken, of, volgens de kanttekeningen] waarvan God de schepping volbracht had door te werken.”¹

Welke betekenis is aan deze woorden te hechten?

Ze betekenen kennelijk *niet*, dat God na zesdaagse arbeid één etmaal met werken ophield, om, na afloop van dit etmaal, de gestaakte arbeid te hervatten. Integendeel ze tekenen ons deze arbeid van God als afgelopen, als voltooid, als ten einde gebracht. Reden waarom er zoveel nadruk op wordt gelegd, dat de schepping nu voltooid en dit werk van God volbracht of volmaakt was. En *evenmin* kunnen ze een rust bedoelen, die met *nietsdoen* gelijk zou staan. Dit te denken, verbiedt ons Jezus' stellige uitspraak, juist waar de sabbatskwestie aan de orde was: “*Mijn Vader werkt tot nu toe, en Ik werk ook*”, (zie Joh. 5:17). Zijn recht om op de sabbat zieken te genezen, ontleent Jezus rechtstreeks aan het voorbeeld van God. Er volgt namelijk in vs. 19: “*Voorwaar, voorwaar zeg Ik u, de Zoon kan niets van zichzelf doen, tenzij Hij de Vader dat ziet doen.*” De woorden: “*Mijn Vader werkt tot nu toe*”, kunnen dus niets anders betekenen dan dit: Ook op de sabbat gaat het *goddelijk* werken van mijn Vader door, en daarom gaat ook *mijn* werk op de sabbat door.

Het lijdt dus geen twijfel, of wat het slot van het scheppingsverhaal over de sabbat zegt, moet anders opgevat, dan men dit over het algemeen doet; en ziehier de zin, waartoe we dan moeten komen. God was van eeuwigheid met zijn wereld, maar van eeuwigheid bezat God deze zijn wereld nog alleen slechts in zijn gedachte, in zijn raad, in zijn Woord. Toen is het ogenblik gekomen, waarop God deze wereld uit zijn raad door schepping in de werkelijkheid heeft uitgebracht. Dit uitbrengen nu van de wereld door schepping was een geheel uitzonderlijk iets. Iets, wat niet eerder plaats

¹ Zij tekenen aan: anders: scheppende gemaakt had; wat beduidt: waarvan de schepping afgelopen of voltooid was, niet doordat God rustte, maar doordat Hij arbeidde, en wel scheppend arbeidde. Letterlijk staat er: die Hij geschapen had, door te maken.

greep; ook niet aldoor zou plaats grijpen; maar slechts eens plaats greep en daarmee ophield.

Dit scheppingswerk begon, eindigde zijn loop en was toen voltooid. De arbeid, daaraan ten koste gelegd, was dus een arbeid, die de eeuwige rust, waarmee het goddelijk Wezen in zichzelf genoegzaam was, plotseling afbrak. Het was een arbeid, die een periode van "zes dagen" doorliep en in deze omloop zijn einde bereikte. Toen hield die arbeid op, omdat die volledig voltooid was. En nu trad goddelijke rust in. Een sabbat. Niet in de zin, waarin er eeuwige zelfgenoegzaamheid in God was, voordat Hij de wereld schiep. Dus niet eenvoudig een terugkeren naar het ogenblik voordat Hij scheppen ging. Maar nu een rust na voltooide arbeid, een rust met de vrucht van die arbeid voor zijn goddelijk aanschijn, een rusten van het scheppen, om nu als God voor dat geschapene te zijn.

Jezus' zeggen: "*Mijn Vader werkt tot nu toe,*" weerspreekt dus deze heilige sabbat niet, maar zegt alleen, dat er *tweeërlei* werken van God is. Het *ene* zijn scheppingswerk, en het *andere* zijn aflaten van het scheppen, om nu te rusten in wat Hij geschapen had. Terecht is dan ook opgemerkt, dat de rust van God, die na afloop van de schepping intrad, nog altijd voortduurt en voortduren zal tot aan de schepping van een nieuwe hemel en een nieuwe aarde, als eens de wedergeboorte van Gods heelal (zie Matth. 19:28) komt. Dit rusten van God sluit zo tweeërlei in zich: *eerst*, dat de arbeid van het scheppen een einde nam, voltooid was, en nu ophield; en *ten tweede*, dat God nu leefde en bestond, niet zoals eerder met een wereld alleen in zijn eeuwige raad, maar met een wereld in de werkelijkheid voor zich, en dat Hij deze geschapen wereld nu hield, behield en onderhield. Het scheppen is dus slechts middel geweest, opdat die wereld voor Gods aangezicht bestaan zou, en nu ze bestaat en het doel van de scheppingsarbeid bereikt is, nu is er wat God wilde, dat er zijn zou. Hierin is zijn rust, en dat die wereld blijft bestaan, is alleen, omdat God in die rust blijven wil, en door niets in die goddelijke rust mag worden gestoord. Het is niet zo, dat die wereld aan God ontzonk. Dan zou immers de vrucht van het scheppingswerk vernietigd en de rust in onrust veranderd